

Les branques de «Fatycounda» (en homenatge a Kemu Faty¹)

Oriol Fort Marrugat*

Presentació

Un cop d'ull a l'Anuari Estadístic de 2009 de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, ens dona notícia de la pluralitat de nacionalitats que conforma el nostre poble. Just ara, els molletans i molletanes empadronats formen un mosaic extraordinàriament divers de 85 nacionalitats. De ben segur, les 85 nacionalitats vénen acompanyades de moltes més ètnies, llengües i cultures, com correspon al fet que molts estats són pluriètnics, pluriculturals i plurilingües.

Mollet esdevé una mostra ben vàlida de la Catalunya, de l'Espanya i de l'Europa del segle XXI que ens ensenya el món plural, divers, mixt que anem construint. Malgrat que hom pugui pensar el contrari, al meu entendre això és una immensa possibilitat per a fomentar la cultura, el coneixement, la convivència, la solidaritat i —fet amb intel·ligència i amb gens de sectarisme— una enorme oportunitat per a conèixer, defensar i fomentar les llengües i les cultures amb més risc de desaparició: les de països

marginats i empobrits per les cadenes de colonitzacions, les de països en vies de desenvolupament i, també, les de nacions sense estat: per exemple la llengua i la cultura catalanes.

Quan durant l'any 1993 vam celebrar el Mil·lenari de la nostra ciutat, vam utilitzar amb freqüència i orgull una expressió llatina *umdequique venientes*, vinguts d'arreu². Ens referíem al fet que la nostra població —d'altra banda, com tantes de Catalunya— havia estat formada des dels seus inicis històrics per persones procedents de diverses terres: fins al segle XIX, terres properes; durant els inicis del segle XX, contrades ja més llunyanes; i a partir dels darrers vint anys del segle XX i el segle XXI, la nostra ciutat ha anat creixent i enriquint-se amb persones provinents d'altres continents, especialment de l'Àfrica magribina i de l'Amèrica llatina³.

Així, ara més que mai, continuem construint la vida de la ciutat amb les aportacions de persones vingudes d'arreu.

És per això que em va semblar interessant fer una aportació —més plena de sentiment que de ciència— sobre

* Antic regidor de l'Ajuntament de Mollet del Vallès. oriol.fort@hotmail.com

1. El venerable Kemu Faty va morir a Sédhiou a les 9 del matí del 18 de març de 2009. Tenia 83 anys. EPD.
2. Fou Mn. Joan Galtés, antic rector de la Parròquia de Sant Vicenç, qui va fer servir aquesta encertada expressió en la seva conferència al Teatre Can Gomà, el 3 de novembre de 1993, en l'acte central del Mil·lenari, presidit pels reis d'Espanya, pel president de la Generalitat, el Molt Honorable Jordi Pujol i per l'alcalde Montserrat Tura.
3. L'Anuari Estadístic de 2009, de Mollet del Vallès, ens diu que, a data 1 de gener de 2009, el nostre padró està format per 52.618 persones, de les quals 26.572 són homes i 26.126, són dones; que de nacionalitat espanyola n'hi ha empadronats 44.659, i que la població estrangera representa un 15'25%. D'aquesta població, en destaquen el marroquins (1.500) i els equatorians (1.413). La població senegalesa (la tercera més important entre l'africana, després del Marroc i de Mauritània), està formada per 178 persones (155 homes i 23 dones).

una de les moltes ètnies, cultures i llengües que conformen el nostre poble: els manding del Senegal. El fil conductor és un ciutadà de Mollet, un ciutadà català d'ètnia, de cultura i de llengua mandinga.

Introducció

Per motius professionals vaig tenir l'oportunitat de conèixer Mamadou Faty Sylla «Karamoo»⁴, originari de Sédhiou, a la Casamance, al sud del Senegal, i, des de ja fa anys, resident a Mollet del Vallès, amb nacionalitat espanyola.

President de l'associació solidària Kandeema, de residents senegalesos, especialment de la regió de Sédhiou (Mercader, 2005), ha estat una persona dedicada, amb fermesa i constància, a promoure la unió dels senegalesos a Catalunya, i a aconseguir suport a projectes de solidaritat i de cooperació al desenvolupament des de Catalunya amb el Senegal, a través d'ajuntaments i del Fons Català de Cooperació al Desenvolupament.

106

La Diarra.

Com a responsable de l'àmbit de la solidaritat a l'Ajuntament de Mollet del Vallès, entre 1995 i 2007, vaig conèixer i vaig col·laborar amb el Mamadou Faty per aconseguir un *Poste de Santé* (dispensari, maternitat i habitatge per a l'infermer) a la seva població de naixement, al barri de Moricounda⁵. Aquest fet, que em va permetre viatjar dues vegades a la ciutat senegalesa, per a la primera pedra el febrer del 2007, i per a la inauguració, el maig del 2008, ha estat l'origen d'aquest treball.

Aquest document, pretén, exclusivament, a través d'un vol ras sobre les branques de «Fatycounda» (la casa, el lloc dels Faty), tractar sintèticament alguns aspectes de la societat i de la cultura mandinga, i dels diversos camins que han hagut de seguir alguns fills del matrimoni entre el Kemu Faty i l'Aminata Sylla, els pares del molletà Mamadou Faty, com a mostra de la immigració africana a Europa al segle XXI.

Els tipus de poblacions i de famílies extenses dels pares, el pas del vilatge a la ciutat, de la ciutat a la capital, l'emigració a Europa i la integració a la nova terra, fins a arribar a la família europea i mixta amb fills, que representa el Mamadou, donen la possibilitat de tractar –molt de passada– diversos aspectes antropològics.

La base del «treball de camp» ha estat un qüestionari que, com a annex, forma part d'aquest document i que ha estat complimentat amb el Mamadou. El qüestionari va ser elaborat abans de la darrera visita a Sédhiou, el maig del 2008, i partint de força desconeixements; en qualsevol cas l'he deixat igual a l'hora de presentar-lo en aquest treball.

4. Mestre, tutor, en llengua mandinga

5. Dramé, Moussa (2008). *Le quartier de Moricounda doté d'un poste de santé*. [Article en línia]. Sud Communication. [7 de maig de 2008]. <<http://www.sudonline.sn/spip.php?article10787>>

Sóc el *karamoo*, de Fatycounda

Ella no és el «Karamoo», de Fatycounda, a Sédhiou; ella és la Diarra, una nena trobada en un vilatge més al nord, prop la carretera que uneix, per l'interior del Senegal, Sédhiou i la capital Dakar, abans de travessar Gàmbia, una falca anglòfona al bell mig del Senegal, expressió fefaent de la colonització anglesa, de la voluntat britànica d'obrir un pas fluvial cap a l'interior de l'Àfrica occidental, trencant pobles i ètnies, i formant l'estat gambià que, ara, envoltat de pobles obligats al francès, pel colonitzador, malviu, sense cap futur visible.

El Mamadou hauria pogut néixer en un vilatge així, on encara les famílies s'apleguen a l'entorn de la casa paterna, en un espai «pairal» que es va ampliant amb la cabana del fill o de la filla

La casa de la Diarra.

El poble de la Diarra

que es casa: són els que es queden al poble del pare; altres se'n van al dels pares de la dona. De tot hi ha en la diversitat cultural africana, com tant bé ens explica Nigel Barley (Barley, 2006).

El conjunt de cabanes quedarà rodejat d'una tanca feta amb trocs i branques que protegiran els seus ocupants d'alguns animals, però que també servirà per tancar el ramat, i per delimitar, d'alguna manera ben diferent a la «occidental», la terra de la família, la casa pairal, la *counda* (Kundaa). És la família extensa, la que Barley tant relaciona amb els «principis africans» (Barley, 2006), també entre els mandingues, de filiació patrilineal o agnàtica⁶, i residència patrilocal⁷.

107

6. Els grups de filiació són essencialment conjunts de parents consanguinis units per una suposada filiació lineal que remunta a un avantpassat comú. Bàsicament hi ha quatre grups de filiació unilineal:
 1. Grups de Filiació Patrilineal o Agnàtica. Ideologia de filiació més estesa, i vol dir que la progenitura pertany al grup de filiació del pare. La patrilinealitat i el pasturatge estan estretament associats, encara que la patrilinealitat també es dona en les societats agrícoles. És adaptativa pel que fa a l'èxit reproductiu per als homes.
 2. Grups de Filiació Matrilineal o Uterina. Es defineixen els fills i les filles com a membres del grup de la mare. Tendeix a donar-se en certes societats agrícoles, és a dir, on les dones tenen un paper important en la producció. És adaptativa per a les dones i regeix l'administració dels recursos.
 3. Grups de Filiació Doble o de Filiació Unilineal Doble. La filiació és matrilineal per a alguns propòsits i patrilineal per a d'altres.
 4. Grups de Filiació Optativa o Ambilineal. Filiació unilineal en què l'individu pot decidir de traçar la filiació per via patrilineal o bé per via matrilineal. (Llobera, 1999)
7. Moltes societats tenen regles específiques pel que fa a la residència postnupcial. Les regles són poques

L'escola de la Diarra.

Els estris per a moldre el mill.

108

Probablement, malgrat totes les limitacions econòmiques, socials, i culturals, el Mamadou, encara que hagués estat una nena, hauria pogut estudiar, si més no, allò més rudimentari del mandinga⁸, de la seva llengua, de la llengua dels seus pares, de la llengua dels seus avis, de la llengua d'aquells que des de l'animisme van passar a l'islam, en formar part dels imperis de Mali i de Ghana i de Songhay, encara que, de ben segur, allà baix a la Casamance, a la terra dels manding, participar en aquests imperis no els degué produir més benefici que les engrunes abandonades per les caravanes de soldats, de comerciants i d'imams, a

la recerca de territori, de béns i de fidels.

Més tard, després de ben pocs estudis, després d'alguna cerimònia d'iniciació ben cruel, després d'estar ja dedicada pels pares a algun home, ella, potser la Diarra, començaria a aprendre la seva feina fonamental, allò que no s'aprèn ni per instint ni pel desig: moldre les llavors, potser de mill, com a pas fonamental de tot el procés que culmina en la permanent estada a la cuina, per donar el menjar a homes i a criatures, abans que a ella mateixa, si en queda. I el conreu agrícola, i la recerca de l'aigua i de la llenya, i la cuina, sempre la cuina.

en nombre i totes les societats n'han adoptat alguna, o una combinació. Les possibilitats són les següents:

1. Residència Patrilocal. La parella de noucasats s'estableix a la localitat dels pares del marit. Afecta el 69% de la totalitat de les societats.
2. Residència Matrilocal. La parella resideix amb els pares de l'esposa. 13%.
3. Residència Bilocal. La parella ha de triar entre viure prop dels pares del marit o de l'esposa, o bé viure una temporada amb els parents del marit i una altra amb els de l'esposa. 8%.
4. Residència Neolocal. Únicament el 5% de les societats segueix la regla.
5. Residència Avunculocal. La parella viu amb el germà de la mare de l'espòs. 4%.
6. Residència Separada. La nova parella no viu en la mateixa localitat: el marit viu en un lloc i l'esposa en un altre. Això es dona molt poc: 1%. (Llobera, 1999)
8. Idioma nigercongolès de la família mandé, com el soninké, el mandinka o mandinga és una de les llengües conegudes col·lectivament amb el nom de manding, i que inclouen el bambara i el diola. El mandinka i el bambara són llengües molt pròximes. El mandinka es parla, a la Casamance, al curs mitjà del riu homònim, així com a una petita franja situada al sud-est del país, a la frontera amb Guinea Bissau. És una de les llengües reconegudes com a «nacionals» a la constitució senegalesa. Com el diola, ha de fer front a la preeminència social i cultural de les llengües francesa i wòlof.

Kemu Faty

Aminata Sylla.

Però el nen Mamadou no va néixer en un vilatge al nord de Sédhiou on encara l'ancestral *counda* té un paper determinant i és la base del poblament. El Mamadou no va néixer en una família de les més usuals, d'agricultors amb algun ramat pel propi consum o, potser, si totes les cries han sobreviscut, per a portar-ne alguna a la venda al poble del costat: l'ovella més gran, el xai que fa goig, que potser els permetrà treure'n alguna moneda.

El pare del Mamadou, el Kemu Faty i la mare del Mamadou, l'Aminata Sylla, sí que van néixer en aquestes condicions, en vilatges fora ciutat, al sud del Sédhiou capital, de la ciutat per on havia entrat l'islam, de la ciutat on, per aquelles terres, es va veure per primera vegada l'Alcorà, de la ciutat que s'enorgulleix de ser la capital antiga

dels mandingues i que, ara, per la força d'un alcalde tossut, persistent, poderós i influent, ha tornat a encapçalar una regió feta a mida d'un poble fronterer que vol créixer en la modernitat i amb identitat⁹.

El Kemu Faty era agricultor i ramader, al seu poble originari. Sempre estem parlant de característiques professionals ben diferents a les que definiríem aquí: uns metres quadrats de terra, la collita, que depenia més de les temporades de pluges i de sequera que no pas del riu, ben a prop: les tècniques de regadiu quasi no existeixen. Tampoc podem parlar d'amplis ramats: unes desenes de xais; poca cosa més.

Però va saber créixer amb la seva dona, va saber trobar a Sédhiou el lloc per a desenvolupar-se, per a arrelar, per

9. «En effet, Sédhiou constitue au Sénégal un des foyers ardents de la vitalité de cette culture mandingue, dont les sources remontent à l'expansion d'est en ouest et du nord au sud de cette grande civilisation du Mandé (...).

Au-delà du fait mandingue, Sédhiou fut également un important carrefour de rencontres, d'échanges, de dialogue et de brassage interculturel intense entre les différents peuplades venant du nord Sénégal, de la Casamance, de la Gambie, de la Guinée Conakry, de la Guinée Bissau du Mali, de la Côte d'Ivoire, du Burkina Faso etc. qui s'y sont harmonieusement intégrées avant même l'ère coloniale.

Ce brassage a provoqué une belle mosaïque et une symbiose parfaite consacrant la richesse et la pluralité de son patrimoine culturel qui bien qu'étant à dominante mandingue et musulmane, a permis l'intégration harmonieuse, le métissage culturel, ethnique et biologique, voire l'assimilation des différentes minorités ethniques et linguistiques des autres ressortissants de la sous région Soudano-Sahélienne. Ces minorités ont cependant continué à préserver quelques unes de leurs facettes culturelles et leurs expressions linguistiques». Balla Moussa Daffé. Ve. Edition des Journées Culturelles Mandingues de Sédhiou 2009. Context historique et culturel.

Entrada de l'habitació del Kemu Faty, des del pati central de la casa.

a obrir camí per als seus fills, per a establir la casa pairal dels Faty, la Faty-counda.

Ja no estem en una casa feta de fang i de canyes. La seva casa, la casa del Kemu, ja ha pogut tenir parets sòlides, i el seu pati —plaça central del seu poble-família— està rodejat de murs que no cal renovar sistemàticament perquè les cabres o les vaques, tot buscant-hi una mica de verd, han acabat trencant les canyes. A Faty-counda, però, els murs no aïllen, els murs acullen.

Tanmateix, el Kemu Faty tenia una altra característica que ja va heretar del seu pare, de l'avi del Mamadou. Savi i sant, *monjo* i *soldat* dirien els ortodoxos de l'islam, en parlar d'un marabut com el Kemu.

Estudiós de l'Alcorà i de tots els textos islàmics, home de seny, de pau, de consell encertat, de mediació espontània; cercador d'avinences, transmissor de placidesa, el Kemu va donar als seus fills la millor educació, l'educació que es regeix per la bondat, per la humanitat, per l'amor al proïsme, pel convenciment del paper de la cultura i de l'educació en el futur dels humans.

Els seus fills, els nois que van voler, van poder trobar el camí de l'estudi, de la professió valuosa, de la beca que calia aprofitar, o del treball que calia valorar i no pas mai perdre. Alguns, al mateix Senegal: el Fode, és comerciant; el El Hadji és farmacèutic i té la botiga en un vilatge prop de Dakar. D'altres fills —expressió de la dolorosa immigració globalitzada— són a milers de quilòmetres: el Moctar ha hagut de cercar una millor vida a Catalunya i s'ha convertit en una persona que ha de practicar el *dém-dik*¹⁰ i el *ngaraalé*¹¹; el Mamadou va poder gaudir d'una beca a París per a estudiar Medicina; el migrant ajut no li va permetre completar els estudis, però no va parar fins trobar un treball a Catalunya, després de passar per Alemanya i per diversos llocs d'Espanya. Ara, haurà de viure a l'Europa dels somnis, de la crisi econòmica i social que la inconsciència dels poderosos ens ha portat.

Totes aquestes vivències —tantes de difícils i dures— no han estat obstacle per poder donar al seu pare, el Kemu Faty, moments plàcids d'orgull pel seu fill Mamadou: ha estat fidel als seus

Mamadou Faty amb els seus germans El Hadji i Cundo, a Dakar.

10. Expressió wòlof (la llengua africana més parlada al Senegal) que designa el fet de viatjar amb regularitat entre el país d'origen al país d'emigració (Mercader, 2005).

11. Expressió wòlof que designa «la separació entre dos llocs» (viure entre dos llocs): Catalunya i el Senegal (Mercader, 2005).

«Karamoo» amb la gorra que li donà l'Imam.

orígens i a la seva educació; ha treballat des de la distància de la immigració pel benestar del seu poble. És un autèntic fill del marabut, del patriarca de Fatycounda.

Al Mamadou, l'Imam de Sédhiou li ha reconegut públicament els seus mèrits, i en forma de reconeixement li ha lliurat, davant de tothom, la seva gorra, en l'acte de col·locació de la primera pedra de la *Poste de Santé* del barri de Moricounda, a Sédhiou.

L'Aminata Sylla, mare del Mamadou, va sortir del seu poble, Soncounda, i va conèixer el Kemu Faty, a Sekafula. Allà van casar-se i van començar a viure junts. L'Aminata és una dona de caràcter, amb les idees clares, amb la voluntat de seguir al marit en el seu camí d'agricultor, de ramader, de marabut. L'Aminata ha viscut tots els ritus iniciàtics mandingues i musulmans. El seu cor i el seu cos en tenen les empremtes.

L'Aminata ha complert perfectament amb les seves obligacions com a dona, com a musulmana, com a manding. Ha tingut sis fills que ara veu dispersos pel món. Alguns estan més a prop, com la Fatumata, a Fatycounda; o El Hadji i la Cundo, a Dakar. D'altres molt lluny, a Catalunya; i fins i tot un altre, el Fode, està molt distant: històries familiars doloroses; l'Aminata també ha patit molt. Les dones africanes són sofertes, valentes, però mai insensibles. Estan plenes de profund, sincer, innat, arrelat amor; estan plenes de profunda, sincera, innata, arrelada fermesa.

L'Aminata vol que la Fatumata segueixi el seu mateix camí. La Cundo és «ciudadana», viu a Dakar; ja serà d'una altra manera: és molt jove. Però ella l'ha educat i està segura que seguirà camins de noblesa i de treball, de fidelitat a uns valors ancestrals, com ho han de fer tots els seus fills.

La Fatumata cuidarà la seva mare, i el seu marit i els seus fills i, amb l'Awa Faty, germana del pare, del Kemu, cuidaran tantes persones que, ara, passen per aquella casa pairal; pairal no només dels Faty, pairal de tothom que buscava en el Kemu, el consell i el consol.

111

La Fatumata, amb el seu fill Sanku.

La Fatumata observa el pas del temps. Un dia, un fill seu, el Sanku, serà l'home de Fatycounda.

I la Diarra?, aquella nena trobada en un vilatge més al nord, prop la carretera que uneix, per l'interior del Senegal, Sédhiou i la capital Dakar, abans de travessar Gàmbia. La Diarra potser tindrà una vida semblant a l'Aminata, a la Fatumata o a la Cundo. Potser sortirà del seu vilatge i podrà iniciar una vida millor amb el seu marit. Potser, com la Mama, a Sédhiou, acabarà tenint un paper rellevant entre les dones; esdevindrà la més respectada, la dona gran que redreça camins i vides amb consells i consols, també.

Potser es quedarà a la seva vila i, com ho va fer la seva mare, construirà una cabana amb el seu marit. I, com la seva mare, cada dia anirà a buscar l'aigua i la llenya, i es passarà les hores inacabables fent un menjar que potser, ella, —avui n'hi ha molt poc— no podrà provar. I, com la seva mare, quan

li pertoqui parir, potser, com tantes dones africanes, “sigui vista com un receptacle més o menys tarat” (Barley, 2006).

La Diarra —com l'Àfrica que representa— no sap quin serà el seu futur.

Queden lluny els temps de l'esclavatge amb inhumana consideració dels negres com a raça inferior. L'esclavatge es va emportar els homes i les dones més forts i valents. I l'experiència dels conreus; i la valentia per a defensar-se; i la voluntat de procrear nous fills capaços de viure sense por; i segles de cultura —d'acord amb la definició d'E. B. Tylor¹². Ni Catalunya, ni Espanya no ens en podem desempallejar d'aquests crims: també hi vam participar.

Queden lluny els temps de la colonització francesa. La colonització —l'epidèmia que seguí l'esclavatge— va fer molt més que homes i dones esclaus als camps de cotó americans, molt més que espoliar persones; la colonització, a més, va espoliar països i, així, va fer homes i dones esclaus de la seva pobresa.

Queden lluny els temps de l'esclavatge i de la colonització, però som al bell mig dels temps en que cal emigrar, deixar la terra i la gent, l'Àfrica, per a viure, sobreviure.

Quan es pon el sol a Dakar, i contemplem la bellesa del capvespre des de la platja de pescadors de Soumbedioune, els *kayukos*, plens de color, ens porten al dubte: n'han sortit quinze, o vint, o trenta, o potser més; en tots ells la tripulació de quatre o cinc pescadors aprofiten els primers metres de mar tranquil·la, vora platja, per a posar-se els seus vestits impermeables: mar endins farà fred i les onades els llençaran l'aigua contra els seus cossos.

112

La Mama, de groc i verd, presidint la llotja de les dones a Moricounda, durant la inauguració del Poste de Santé.

12. «La cultura és aquell conjunt complex que inclou coneixement, creença, art, llei, moral, costum, i altres capacitats i hàbits adquirits per l'home com a membre d'una societat».

L'illa de Goré, a la costa de Dakar: l'illa dels esclaus.

El fort colonial francès de Sédhiou, a la riba del riu Casamance.

Però, allà, a la dreta, fixeu-vos! aquell *kayuko* va ple; perquè té tants triplants?, perquè té tants pescadors?, on posaran els peixos?... I, si no va a pescar? i si... i si va a buscar els «14 kilòmetres»¹³? L'estómac es capgira. Els *kayukos* han perdut el color, el sol se'n va. Ara, tots els *kayukos* són foscos...

Mentrestant, a Sédhiou, al costat del riu Casamance, podem veure també com es pon el sol. Els rajos, darrera un núvol, il·luminen un dels símbols de l'estat senegalès, dels pobles del Senegal, el baobab (*Adansonia digitata*). A Sédhiou també pensen en els pescadors de Soumbédioune. A Sédhiou, els baobabs, com els *kayukos*, ara, també són foscos.

Un dia, el fill molletà del «Karamoo», coneixerà tot això. Anirà a Sédhiou i s'enfrontarà a una realitat que quasi serà un conte, una pel·lícula, una història. S'enfrontarà a una part dels seus orígens: Fatycounda, l'empremta de l'avi Kemu, els mandingues, l'esclavatge, la colonització, la immigració, les arrels africanes a les quals mai no haurà de renunciar. El fill de karamoo també és un símbol d'Àfrica: l'Àfrica que arrela a Europa, que la humanitza i la fa plural, convivencial i diversa; l'Àfrica mare de la humanitat que, malferida pels nets rics, cerca, amb dolor extrem, la supervivència dels seus fills.

113

Platja de pescadors de Soumbédioune.

El riu Casamance, a Sédhiou.

13. En referència a la pel·lícula de Gerardo Olivares (2007) que porta aquest títol, i que es refereix als 14 kilòmetres que separen el Marroc d'Espanya per l'estret de Gibraltar, i que es converteix en el «darrer» pas per a molts immigrants africans en el seu camí vers Europa.

Agraïments

Al Mamadou Faty Sylla vull agrair-li, en primer lloc, la seva amistat però, també, tota la seva col·laboració, imprescindible per fer aquest treball; l'opunitat que, amb ell, he tingut de conèixer una persona admirable, sàvia i santa, el marabut Kemu Faty; i, sobretot, perquè al seu costat he pogut viure, amb més profunditat i sentiment que mai, la meravella vital d'Àfrica.

També vull expressar el meu agraïment al professor Balla Moussa Daffe, antic ministre, i antic diputat-alcalde de Sédhiou, i a tots els membres admirables de Kandeema de Sédhiou.

Finalment, el meu agraïment a l'Ajuntament de Mollet del Vallès i, especialment, a l'actual regidor de Solidaritat i Cooperació al Desenvolupament, el senyor Antonio Felices.

Bibliografia, webgrafia i filmografia

- BARLEY, N. (2006). *L'antropòleg innocent*. Barcelona: Edicions 62
- BELTRÁN, J. (2005). *La interculturalitat*. Barcelona: Editorial UOC («Col·lecció Vull Saber», núm. 11).
- COLLEY, E. (1995). *Mandinka-English Dictionary*. Banjul, The Gambia: Peace Corps The Gambia
- GRÀCIA, L. i CONTRERAS, JM. (2003). *El soninké i el mandinga*. Barcelona: Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya («Col·lecció Llengua, immigració i ensenyament del català», núm. 4).
- KAPLAN, A. (1998). *De Senegàmbia a Catalunya*. Barcelona: Fundació «la Caixa».
- LLOBERA, JR. (1999). *Manual d'Antropologia social. Estructura i Evolució de les Societats Humanes*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya
- LLOBERA, JR. (2006). *Antropologia social*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- MERCADER, N. (coord.) (2005) *Migracions senegaleses a Catalunya*. Barcelona: Fons Català de Cooperació al Desenvolupament.
- OROZCO, M., ROCA, F. (2001). *El fula i el wòlof*. Barcelona: Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya («Col·lecció Llengua, immigració i ensenyament del català», núm. 6).
- SOKPOH, BONAVENTURE G. (2006). *Codesenvolupament Catalunya-Senegal: lliçons de 10 anys d'experiència*. Barcelona: Fons Català de Cooperació al Desenvolupament.
- SOW, I. (coord.) (2006). *Actes de la table ronde sur la mort*. Dakar: Éditeurs Ibrahima Sow; Domnique Hado Zidouemba.
- <http://www.sudonline.sn>
- <http://senegalaisement.com>
- Wandiyà [enregistrament de vídeo] (2006). Germán Reyes (dir.). Barcelona: Fons Català de Cooperació al Desenvolupament. 1 disc òptic (DVD) (50 min).